

UDK: 272-312.47-522(497.5/.6)
930.85(497.5/.6 =163.42)

Stručni rad

Primljeno: svibanj 2011.

Vanda BABIĆ

Sveučilište u Zadru – Odjel za kroatistiku i slavistiku
Obala kralja P. Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar
vbabic@unizd.hr

OD OLOVA DO ŠKRPJELA: ULOGA MARIJANSKIH OBIČAJA U ŽIVOTU AUTOHTONIH HRVATA

Sažetak

Svjedoci smo vremena koje mrviti sve tradicionalne temeljne vrijednosti čovjekova života pa tako jedna od negativnosti modernog načina življenja jest i materijalizam koji proždire svaku duhovnu i kulturnu vrijednost i čovjeka i prostora.

*Hrvati u svojoj povijesti na žalost imaju nemali broj primjera pokušaja zatiranja njihove osobnosti, kulture i samosvojnosti, poglavito na autohtonim prostorima koji danas ne pripadaju Republici Hrvatskoj. Upravo naslov ovog rada *Od Olova do Škrpjela* hoće prikazati poveznicu jednog naroda i njegova gotovo najstarija marijanska svetišta koja i danas, unatoč svim i svemu, svjedoče kako običaj, tradicija i nadasve vjera imaju veliku ulogu u opstojnosti Hrvata na njihovim ognjištima koji su tek povijesnim usudom izvan matične domovine.*

S druge strane, put od Olova do Škrpjela prikazuje i kulturu Hrvata na autohtonim prostorima koji su uvijek poštovali tuđu posebnost i običaje ne zaboravljajući i njegujući svoje.

Posebno je Marijin kult utkan u ovaj put između Olova i Škrpjela, između Borne i Boke, pa se u ovom radu opisuje povijest marijanskih običaja koji žive i danas, uz napomenu i zaključak kako ovi prostori moraju biti brižljivo čuvani i štovani osim u srcima Hrvata i u političkim i kulturnim državnim programima i aktima koji su dužni zaštititi i svojeg čovjeka i svoju baštinu.

Ključne riječi: *Olovo, Majka Božja, Boka kotorska, marijanska svetišta, opstojnost, hrvatska baština.*

“Glavu gore... Gospa je s tobom, Krist s tobom račun! Amen!” (kard. V. Puljić, propovijed 2008. (http://www.youtube.com/watch?v=E-U_daq1Zyo&feature=related))

Danas mnogi povijesno i kulturološki važni, a autohtoni hrvatski prostori, izvan državne granice Republike Hrvatske i na svojim područjima čuvaju niz pisanih djela, zaboravljenih spomenika koji ih vežu s matičnom zemljom i matičnom hrvatskom kulturom. Cjelokupna hrvatska baština zasigurno bi bila siromašnija bez baštine koja dolazi ili se čuva upravo na zanemarenim hrvatskim autohtonim prostorima poput Bosne i Hercegovine, Srijema ili pak Boke kotorske.

Istražujući književnu ostavštinu Hrvata Boke kotorske ili pak hrvatsku baštinu Bosne, ne možemo zaobići velik utjecaj Blažene Djevice Marije u umjetničkom, a napose književnom stvaranju Hrvata uopće. U hrvatskoj književnosti Boke kotorske lako ćemo uočiti nepobitnu povezanost Bokelja s Marijinim likom, od marijanskih pjesama, legendi do sačuvanih običaja u dvama najjužnijim marijanskim svetištima u Hrvata, Gospi od Škrpjela ispred Perasta i Gospi od Milosti ispred Tivta.¹

Jednako tako, govoreći o hrvatskom književnom izričaju bosanskih Hrvata, ne možemo mimoći rad bosanskih franjevaca, kao ni ulogu marijanskih svetišta, poglavito onog u Olovu kraj kojeg je rođen i Matija Divković i u kojem je stekao osnovno obrazovanje prije negoli se zaputio na studij teologije u Rim. Malo poznat, ali vrijedan hrvatski pjesnik Jure Radojević Gizdelin² u svojim dvama djelima upućuje svoje „versete“ Gospi od Olova. Cijelim njegovim književnim radom proteže se vapaj za njegovom Bosnom i njegovim svetištem Gospe od Olova. Te dvije sastavnice Gizdelina drže i kao pjesnika i kao „viteza“ koji se osjeća pozvanim i potrebnim da svojom pjesničkom riječi, ali i svojim „mačem“ odgovori na izazov vremena u kojem je živio.

Pretpostaviti je da danas malo tko zna kako je svetište u Olovu najstarije marijansko svetište na prostoru Bosne i Hercegovine,³

¹ Vjernici Kotorske biskupije na poseban način traže i dobivaju milost zagovorom Bogorodice i kod Gospe od Anđela i Gospe od Zdravlja u Kotoru, Male Gospe u Prčnju, Gospe od Punta u Budvi i Gospe od Zdravlja u Dobroti.

² Više o Gizdelinu u monografiji, Vanda BABIĆ – Sanja KNEŽEVIĆ, *Gizdelin* (Zadar: Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ – podružnica Zadar, 2007.).

³ Svoju privrženost Bosna pokazuje kroz svoja svetišta: Gospa od Kondžila u Komušini, Gospa od Stupa u Sarajevu, Gospa od snijega u Deževicama, Gospa Ramska u Rami (Šćit), Gospa Fojnička u Fojnici, Gospa Dolačka u Dolcu, Gospa Lipnička kod Tuzle i Gospa Husinska u Husinu.

kao i da je Gospa od Škrpjela, najjužnije marijansko svetište u Hrvata, umjetno napravljen otok, i da ga s razlogom nazivamo hrvatska „Sikstina“. Namjerno su ovdje pretpostavljena dva autohtona hrvatska područja, Bosna i Boka. Povezanost dvaju prostora, povijesno gledano, nedvojbeno je. Kako jučer tako i danas. Uloga Bogorodice u pučkom životu važna je činjenica o kojoj ćemo ovdje više govoriti kao i o marijanskoj povezanosti hrvatskog puka, ali i o važnosti dvaju svetišta koja i danas na svojim prostorima održavaju vatru starih hrvatskih ognjišta i otvorenost za život s drugim i drukčijim.

Adalbert Rebić je zaključio kako „marijanski kult uvelike ovisi o različitim kulturama u kojima se utjelovljivao i prilagođavao“. Stoga, ističe on, „u odnosu na ozbiljno znanstveno proučavanje mariologije moramo osim historijsko-teološke reлектure poduzeti i kulturalnu reлектuru marijanske pobožnosti.“⁴ Upravo ta kulturalna reлектura, taj pogled unatrag u okviru marijanske pobožnosti na ovim dvama područjima, pokazat će nam u lepezi interdisciplinarnog pristupa koliko je ulogu odigrala marijanska pobožnost u životu Hrvata, posebice onim na autohtonim područjima, te koliko ulogu ona ima danas u suvremenom životu.

...izmire se Herceg Stjepan s Dubrovnikom, sa ženom Jelenom, sinom Vladislavom te sa svojim zetom bosanskim kraljem. Ovom se izmirenju obradovaše oba zeta, a obje kćeri njegove poslaše darove Gospi-noj crkvi u Olovo... (Dubrovački ljetopis, 1454.)

1. Marijansko svetište Gospe od Olova

Olovo je gradić između Sarajeva i Tuzle u kojemu su poznata nalazišta ruda po kojima je i dobio ime. Od 1382. godine tu je postojao franjevački samostan, a uz njega i svetište Majke Božje.⁵ Franjevač-

⁴ Adalbert REBIĆ, „Evropski kulturalni kontekst marijanskog kulta u 17. i 18. st.“, *Mundi melioris origo. Marija i Hrvati u barokno doba: Zbornik radova hrvatske sekcije IX. međunarodnog mariološkog kongresa na Malti 1983. godine* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1988.), 6.

⁵ Pero PRANJIĆ, „Marijanska svetišta u Nadbiskupiji vrhbosanskoj prije i poslije rata 1992. – 1995.“, *Vrhbosna* (1996.), 264-270. Adalbert REBIĆ (ur.), *Marijin lik danas: Zbornik radova XII. Međunarodnog mariološkog kongresa Čenstohova, 18.-24. kolovoza 1996.* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost - HMI, 1997.), 193. Vidi i Dominik MANDIĆ, *Sabrana djela Dr. O. Dominika Mandića: Bosna i Hercegovina: Sv. 1. Državna i vjerska pripadnost sredovječne Bosne i Hercegovine* (Mostar: Ziral, 1978.), 72; kao i Dominik MANDIĆ, „Prilozi za povijest franjevačkog samostana i crkve u Olovu, *Franjevački vjesnik* 39 (1932.).

ki samostan nalazi se na popisu samostana fra Bartola Pizanskoga iz 1385. godine i ide u red najstarijih samostana na području Bosne.⁶ Dugo je bio napušten, a 1700. svi su se franjevci, osim gvardijana, preselili u Ilok. U noći 1. na 2. kolovoza 1704. samostan i crkva su zapaljeni, a počinitelj je ne samo bio poznat već je naručen i bogato nagrađen za takav čin.⁷

Samostan je bio vrlo bogat dragocjenostima, ali su se franjevci zbog velikih nameta i dugovanja morali zadužiti pa su kod jednog dubrovačkog vlastelina ostavili veći dio svojih dragocjenosti. Mnogi vrijedni predmeti sakralnog inventara su u izbjeglištvu izgubljeni.

Nakon požara 1704. godine od samostana i crkve ostale su samo ruševine. Tek nakon velikog hodočašća (od oko 5000 vjernika), podignuta je 1867. drvena crkva koja se 1913. srušila. Nakon 1923. pokrenuta je akcija obnove crkve i svetišta te joj je 1938. postavljen kameni oltar, a tek 1961. sanirani su i temelji crkve. U kutovima crkve izgrađene su dvije kule, od kojih je jedna posvećena fra Matiji Divkoviću, a u drugoj se nalaze posmrtni ostaci fra Ljudevita Zloušića s njegovom bustom.

Olovska crkva nije bila velika. Prepoznatljiva po velikim masivnim zidovima građenim od tesanog kamena, iznutra je bila ožbukana i likovno dekorirana, o čemu svjedoči jedan ulomak zida pronađen u vrijeme austrougarske uprave u BiH, a koji se čuva u Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Od stare olovske crkve očuvan je i ključ (također u Zemaljskom muzeju), koji je istodobno služio kao samokres, ako bi se trebalo braniti. U svetištu se nalaze dvije Gospine slike. Jedna je iz 18. stoljeća s natpisom *S. Maria Plumbensis*, koja je do 1920. bila kod franjevaca u Iloku, a kasnije na Petrićevcu i u Sarajevu, da bi 1964. bila prenesena u Olovo. Drugu je sliku god. 1954. izradio Gabrijel Jurkić prema opisu negdašnje *Olovske Gospe*, koja je nestala.⁸

Činjenica jest da se nakon provale Turaka olovsko svetište odupiralo navali islama i unatoč svim nevoljama, požarima, ratovima nije se ugasilo pa ni onda kada na tom mjestu nije bilo ničeg osim crnog

⁶ Dominik MANDIĆ, *Državna i vjerska pripadnost sredovječne Bosne i Hercegovine*, 83. U bilješci 13. navodi se: „Vicaria Bosnae aequipollet multis provinciis; habet 7 custodias. Vicariae Bosnae habet locum Curiae bani; locum Sancti Nicolai; locum Lascrovae et locum Plumbi...(Pisanus, 555.)

⁷ Prema www.bosnasrebrena.ba/v2010/pastoral/svetista/olovo-svetiste-majke-bozje.html (25. 06. 2011.)

⁸ Prema www.bosnasrebrena.ba/v2010/pastoral/svetista/olovo-svetiste-majke-bozje.html (25. 06. 2011.)

kamena oko kojeg su hodočasnici obavljali svoje zavjete Gospi i na nje-mu palili svoje zavjetne svijeće. Svetište Majke Božje u Olovu spada u stara i omiljena hodočasnička mjesta.⁹ O tome svjedoče i nalazi dobro sačuvanih temelja crkve u Bakićima, mjestu tik uz Olovo gdje se prema zapisima nosila Gospina slika u procesiji od Olova do Bakića. Smatra se da je manja Bogorodičina slika, izrađena na drvetu, veličine 70x50 cm bila od početka u crkvi u Bakićima, ali se iz sigurnosnih razloga u tursko vrijeme postavila na pomoćnom oltaru svetišta u Olovu. Ona se na Veliku i Malu Gospu nosila do crkve u Bakićima, a velika slika Gospe od Olova stajala je na glavnom oltaru.¹⁰

Doduše, nameti, progoni i pljačke još su u 16. i 17. stoljeću utjecali na migracije, pa se bilježi da je 1655. u Olovu još bilo 175 katoličkih obitelji spram 54 muslimanske.¹¹ Od turskih vremena Olovo nije župa već dio župe Vijaka.

Osim zapisa koji datiraju iz 17. stoljeća olovsko svetište opjevano je i u narodnoj pjesmi i u narodnoj predaji. Važna je spoznaja kako ono nije bilo štovano i posjećivano isključivo od autohtonog katoličkog pučanstva, već su ga štovali i drugi. U vrijeme nastanka Budvanske pjesmarice,¹² 1640. godine fra Pavao iz Rovinja piše: „Vidio sam kako muslimanske žene mole starješinu samostana da ostavi crkvu otvorenu kasno u večer kako bi one mogle obaviti svoju pobožnost prema Gospi. Na golim koljenima puzale su od crkvenih vrata do Gospine slike, zazivajući je time najganutljivijim zazivima.“¹³ Isto nam govori i zapis fra Franje iz 1679. godine: „Olovskoj Gospi hodočaste ne samo katolici iz Bosne i Dalmacije nego i inovjerci iz Bugarske, Srbije i Albanije, i to radi čudesnih ozdravljenja. Vrhunac je svečanost na

⁹ Prvi podatak o tome da je olovka crkva svetište nalazi se u Dubrovačkom ljetopisu od 10. travnja 1454. g.

¹⁰ Prema Pero PRANJIĆ, „Marijanska svetišta u Nadbiskupiji vrhbosanskoj“, 194.

¹¹ Pero PRANJIĆ, „Marijanska svetišta u Nadbiskupiji vrhbosanskoj“, 194.

¹² Zbirka pasionskih tekstova koji su se u toj sredini našli i ranije. Jedan od tekstova pjesmarice je prikazanje o rođenju Isusovu – *Od rođenja Gospodinova*, a ostali tekstovi obrađuju scene iz pasionskih sadržaja. U dva teksta Budvanske pjesmarice obrađen je Plač Marijin, a među njima i dijaloški tekst poznat i iz drugih pjesmarica, koji ovdje nosi naslov *Muka gospodina našega Jesukarsta*. Budvanska pjesmarica čuva se u Arhivu HAZU.

¹³ Prema Anđelko MIJATOVIĆ, „Lik Majke Božje u nekim junačkim narodnim pjesmama“, *Mundi melioris origo. Marija i Hrvati u barokno doba: Zbornik radova hrvatske sekcije IX. međunarodnog mariološkog kongresa na Malti 1983. godine* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1988.), 186. Vidi, Mario JURIŠIĆ, *Majčini domovi: Gospina svetišta među Hrvatima* (Makarska, 1976.), 29.

Veliku Gospu. Uoči blagdana, na sam blagdan pred podne i na večer propovijedaju po dva propovjednika, jedan u crkvi drugi pred crkvom. Redovito dolazi bosanski biskup i osobno propovijeda. Svi se katolici-hodočasnici ispovjede i pričeste: i to javno pred crkvom na očigled Turaka. Osmanlijske vlasti znadu za svečanosti i uvažavaju ih...“¹⁴ Da je tomu tako, svjedoči i putopisni zapis fra Nikole Ogramića-Olovčića: „U Olovu sam našao najstariju, po svoj Turskoj i okolišnim mjestima, i najglasovitiju crkvu čudotvorne majke Božje, i u crkvi najuzvišeniju sliku Djevice, koju je naslikao sv. Luka. Radi veoma velikih i gotovo svakidašnjih čudesa Turci i svi inovjerci štiju ovu Majku Božju. Baš radi ove Gospine časti i štovanja, silne skupine obližnjih naroda: Madžara, Slavonaca, Hrvata, Dalmatinaca, Dubrovčana, Bošnjaka, Turaka, pravoslavnih Grka i Židova, dolaze ovamo na Veliku Gospu. Tada najmilostivija Majka roda ljudskoga pomaže svakome u nevolji, osobito onim opsjednutim i na očigled samih nevjernika.“¹⁵ Bartul Kašić u svom djelu *Život Pričiste Bogorodice* piše: „Pojdite, ako možete, i žudite očima gledati čudnovate stvari, koje se događaju svako lito na Veliku Gospu ili Stomorinu, na petnadeste agosta kolovoza miseca po sred Turske zemlje u Bosni blizu sela Olova imenom. Ovdje ćete viditi kakono se strašno muče vragovi prid onom slavnom Prilikom B. Gospe, u ljudih i ženah karštenih, i jedni ozdravljahu, izgoneći iz njih B. Gospa nečiste hudobe, a druzi se muče govoreći u prikazanju njim B. Gospa, da ih ne će tada osloboditi, i naredjuje njima, da koji god dan poste i žežinjaju, ili kojegod drugo dobro dilo da učine, i da se opet do godišta vrate k njoj, ili do dva, i tada će ih osloboditi; i tako im se dogaja.“¹⁶

Iz 1613. godine datira još jedno Kašićevo izvješće o olovskom svetištu.¹⁷ Ono je dio izvješća o don Šimunu Matkoviću koji je Kašić pisao talijanskim jezikom i poslao ga u Rim. Don Šimun Matković je

¹⁴ Prema Anđelko MIJATOVIĆ, „Lik Majke Božje u nekim junačkim narodnim pjesmama“, 186. Vidi, Bernardin MATIĆ, *Gospa Olovska: Hodočasnički vodič* (Olovo-Sarajevo, 1980.), 33-34.

¹⁵ Prema Anđelko MIJATOVIĆ, „Lik Majke Božje u nekim junačkim narodnim pjesmama“, 186. Vidi, Mario JURIŠIĆ, *Majčini domovi: Gospina svetišta među Hrvatima* (Makarska, 1976.), 28-29.

¹⁶ Ante KATALINIĆ, „Bartul Kašić (1575-1650), veliki širitelj pobožnosti prema Gospi“, *Mundi melioris origo. Marija i Hrvati u barokno doba: Zbornik radova hrvatske sekcije IX. međunarodnog mariološkog kongresa na Malti 1983. godine* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1988.), 159.

¹⁷ Ante KATALINIĆ, „Bartul Kašić (1575-1650), veliki širitelj pobožnosti prema Gospi“, 157-158.

bio rodom iz Olova na pastoralnoj službi u Srijemu. Njegov otac je - spominje Kašić - bio „zaštitnik crkve zvane sveta Marija od Olova, glasovite zbog velikih čudesa koja se događaju sve do sada, na dan 15. kolovoza...“¹⁸ I on ističe kako su osim katolika hodočastili i Turci: „Pred tom se, naime, slikom događaju čudesa, osobito u vezi s opsjednutima koji bivaju oslobođeni od opsjednuća, bilo katolici, bilo raskolnici, bilo Turci. Svi oni glasno zapomažu: 'Presveta Djevice, izbavi nas! Blago onome tko u Te vjeruje. Kršćanska katolička vjera je prava vjera.'“¹⁹ Unatoč tomu, olovski samostan, hrvatski puk i crkveni oci prolazili su teška vremena, od pljački, ubojstava do požara. Tako Kašić spominje kako su neki Turci *među sobom govorili*: „Dokle god ova Marijina slika bude stajala na ovom mjestu, povećavat će se broj katolika, a to će biti na veliku štetu naše vjere“²⁰ te se dogovorili uništiti Gospinu sliku. Osim zapisa usmena je predaja sačuvala duh onog vremena u priči i narodnoj pjesmi. Tako imamo narodnu predaju o nastanku Gospina svetišta u Olovu koju ovdje donosimo u jednoj od njezinih varijanata:²¹

„Kada su Turci osvojili Zvornik, pretvorili su tamošnju crkvu u džamiju. Tom prilikom stara slika Majke Božje, izrađena na dasci, otela se Turcima iz ruku i sama ostavila crkvu. Smjestila se slika na jednom drvetu kraj Drine. Prolazeći obalom neki turski konjanik primijeti sliku Gospe i rani je u glavu svojim kopljem, iznad same krune, ali ga odmah stigla kazna Božja. Istog časa pobjesni Turčin, ali i njegov konj te stadoše trčati amo-tamo kao da ih gone svi zlodusi. Konačno se, iznemogli od trčanja, strmoglave u rijeku Drinu. Otada se svake godine na Veliku Gospu tri puta pojavi u valovima Drine turski konjanik na konju s kopljem u ruci.

Poslije tog događaja ostavi Gospa svoje mjesto na drvetu i preseli se na jedan brežuljak nedaleko od franjevačkog samostana u Olovu. Kršćani odluče na tom mjestu sagraditi crkvicu u čast Majke Božje, a dok je ne sagrađe odnesoše je na čuvanje u samostan. Međutim, franjevci nagovore narod da je bolje Marijinu crkvicu sagraditi kraj samostana jer bi gore na brežuljku bila ugrožena od Turaka, no Gospi

¹⁸ Ante KATALINIĆ, „Bartul Kašić (1575-1650), veliki širitelj pobožnosti prema Gospi“, 157.

¹⁹ Ante KATALINIĆ, „Bartul Kašić (1575-1650), veliki širitelj pobožnosti prema Gospi“, 157.

²⁰ Ante KATALINIĆ, „Bartul Kašić (1575-1650), veliki širitelj pobožnosti prema Gospi“, 157.

²¹ Prema Tomislav ĐURIĆ, *Legende puka hrvatskoga: sto najljepših legendi i povijesnih priča iz hrvatske prošlosti* (Samobor: Meridijani, 2005.), 37-38.

se nije svidjela ta odluka. Što god bi zidari sagradili preko dana, to bi se preko noći srušilo. Vidjevši u tome Gospinu želju, svi zajedno odlučiše – i narod i fratri - da crkvicu podignu na brežuljku, gdje su našli čudotvornu sliku. Na tom je mjestu i gradnja tako brzo napredovala kao da su zidovi sami od sebe rasli iz zemlje. Turcima nije bilo drago što Hrvati grade crkvu te su tražili priliku da spriječe njezinu gradnju. Kada je za to saznala Anica djevojka, pokloni ona sultanu čador²² koji je vezla devet godina. Sultanu se svidio čador i on joj ponudi nebrojeno blago. No, Anica odbije sve to blago pa je začuđeni sultan upita što bi htjela, a ona mu odgovori:

‘Daj mi dozvolu da moliti smidnem
Sultan care, iza gore sunce,
Dopusti mi da sagradim crkvu
U Olovu, mjestu čestitome.’

Iznenadena sultan udovolji njezinoj želji i naredi svojim begovima u Olovu da ne ometaju gradnju crkve za koju ga je tako svesrdno molila pobožna Anica djevojka.“

U Tarčinu, u Bosni zabilježena je pjesma „Postanak olovske crkve“²³ koja također govori o djevojci Anici koja veze „čador“, devet godina i dariva ga caru u Stambolu i daje nam još malo ‘podataka’ o tome kako je nastalo svetište. Iako joj car šalje za uzdarje „blago nebrojeno, mlada haznadara“ s trinaest robinja, Anica ga odbija. A. Mijatović prepričava:²⁴ „Na pitanje cara što bi joj darovao, Anica mu ‘knjigom’ odgovara neka joj dade ‘izun’ da smije moliti. Car joj u knjizi odgovara da će joj darovati sve što ima u svojem carstvu. Anica mu otpiše neka joj dopusti sagraditi crkvu ‘u Olovu, mjestu čestitome’. Car joj otpiše da može graditi crkvu ‘dugu i široku’ i da će je on obdariti ‘suhim zlatom i dragim kamenjem’. Anica se povjeri fratru Marijanu i traži savjet kome će posvetiti crkvu. Fra Marijan joj savjetuje da se moli sv. apostolima Petru i Pavlu i oni će je u snu uputiti. Anica se moli apostolima Petru i Pavlu i kada je bilo ‘noći po ponoći’, otvore se nebesa, ukaza se svjetlost velika, te mnoštvo anđela i Djevice Marija koja kaže Anici djevojci, kad je već naumila graditi crkvu, da je posveti njenom Uznesenju. Ujutro se Anica umije, pomoli se Bogu, odlazi fratru Marijanu i sve mu kaže. U

²² Šator (tur. Cadir)

²³ *Glasnik sv. Ante*, 1934. Ovdje prema Anđelko MIJATOVIĆ, „Lik Majke Božje u nekim junačkim narodnim pjesmama“, 187.

²⁴ Anđelko MIJATOVIĆ, „Lik Majke Božje u nekim junačkim narodnim pjesmama“, 187.

nedjelju fratar oglasi gdje se treba graditi crkva, puk se prihvati posla i za godinu dana crkva je sagrađena. Na njeno posvećivanje skupio se silni narod, oko crkve se jelo kruh i ovnovinu, vino se pilo iz pušaka se pucalo i djevojke kolo igrale. Dolazi fra Marijan, ulazi u crkvu, pred oltarom se tri puta poklekne te rekne misu na čast svetoj Djevici Mariji. Nakon mise pozove narod da se zahvali 'Bogu velikomu i caru čestitome'. Narod se zahvali Bogu i caru te razide se kući pjevajući, puškarajući i hvaleći 'Boga velikoga i presvetu Djevicu Mariju'."

Ovdje smo naveli samo neke primjere koji su ostali u pučkoj „bilježnici“. Narod je osim pjesama Gospi Olovskoj zabilježio i manje lijepe događaje u svojoj povijesti, tako pronalazimo i pjesme koje govore o stradanjima Olova, planiranim pljačkama, ali i o uspješnoj obrani od ponekog hajduka il' Turčina.²⁵ Jednako tako, utvrditi je da je običaj štovanja Blažene Djevice Marije u ovom svetištu trajan od njezina nastanka, bez obzira na uvjete života. To iščitavamo u nekim zapisima, primjerice: „Ni u proteklom ratu, u najtežim godinama za ovu zemlju, Olovsko svetište nije zamrlo. U ratnom vremenu, godine 1993., na blagdan Velike Gospe ovdje smo imali samo jednu hodočasnica - Janju Lekić iz Vijake, koja je Gospi došla pješke, bosih nogu“²⁶ ili pak:

„Tradicionalno, naše su bake i bake njihovih baka u noći 14/15. 08. pješice, kroz prelijepu šumu, moleći i pjevajući hodočastile Gospi olovskoj. Ovaj pobožni ritual dio je našeg vareškog ozračja...“²⁷

Prvi put nakon rata, kardinal Puljić hodočastio je 1996. godine i pri tom rekao: „Htio sam da ljudi probude radost vjere, da na neki način liječe one rane koje nose u duši i da ojačaju se uz nošenje svagdašnjeg križa, da se ne boje života, a to posebno krijepi molitva s Marijom i Mariji.... Sam sam čovjek koji je ljudski ranjen jer sam brojne jade vidio. Bogu sam htio zahvaliti prvo što sam preživio, a drugo što stvarno trebam hrabriti ljude, a da bih mogao hrabriti, moram i sam se ohrabriti...!“²⁸

Upravo vjera i duhovna okrepa održale su svetište živim, kao i običaji koji su od davnina ostali isti. U novije vrijeme svibanjska pobožnost započinje u olovskom svetištu 1. svibnja, no glavna svetkovina je i dalje na Veliku Gospu.

²⁵ Anđelko MIJATOVIĆ, „Lik Majke Božje u nekim junačkim narodnim pjesmama“, 187.

²⁶ www.youtube.com/watch?v=rWigw3KmHcM

²⁷ www.youtube.com/watch?v=rWigw3KmHcM

²⁸ www.youtube.com/watch?v=3fiEww5_1N0

U tom cijelom olovskom području godine 1991. živjelo je oko 500 katolika, dok ih je u samom Olovu bilo tek nekoliko desetaka. Tijekom posljednjeg rata njihov broj se još smanjio: iz Olova je prognano 60 od ukupno 85 duša, a iz Očevije 508 od ukupno 530 stanovnika. Danas u Olovu živi 25 katolika, dok ih u filijali Očevija ima 94.²⁹

No, svetište u Olovu ima svoju budućnost i čvrste korijene koji su odoljeli brojnim (ne)vremenima i u koje su utkani mnogi štovatelji Bl. Djevice Marije, odličnici svojega vremena, od brojnih fratara do „običnih“ ljudi koji su svojim žarom održali svjetlost svijeće u tom značajnom marijanskom svetištu. Posebnu ulogu danas ima rad i djelovanje kardinala Vinka Puljića koji je i u najtežim uvjetima pronalazio načina očuvati žar u srcima, posebice svojim geslom „po Mariji, u vjeri, nadi i ljubavi“³⁰ te oživjeti ga u današnjici. I ne samo to, olovsko svetište je tek jedna postaja marijanskih svetišta u Bosni i Hercegovini. Ovdje treba posebno istaknuti kako je stari običaj da sarajevski nadbiskup na Veliku Gospu u dva sata u noći iz crkve u Komušini uzima milosnu sliku i nosi je u procesiji na brdo Kondžilo. Kardinal Puljić je spojio taj običaj s hodočašćenjem u marijanska svetišta u Olovu i Stupu, povezujući tako simbolički bosanske katolike u jedan krug.³¹ V. Belaj piše kako „godine 1994., kada je crkva u Komušini već bila opustošena i razorena, ona u Olovu opustošena, a u Stupu spaljena, poduzeo je kardinal Puljić o Velikoj Gospi simboličko hodočašće kroz tri svetišta u slobodnoj Hrvatskoj da bi izbjeglim bosanskim Hrvatima (pa makar to paradoksalno zvučalo) navješćivao evanđelje, *radosnu vijest*. Put ga je vodio iz Dalmacije preko Trsata u Zagreb, gdje se tada čuvala slika iz Komušine.“³²

²⁹ Prema www.bosnasrebrena.ba/v2010/pastoral/svetista/olovo-svetiste-majke-bozje.html (25. 06. 2011.)

³⁰ Geslo je kard. Puljić dao upisati u svoj nadbiskupski i kardinalski grb. Vidi, Mato ZOVKIĆ, „Marija u grbu i pastoralnim poslanicama kardinala Puljića 1991.-1995.“, Adalbert REBIĆ (ur.), *Marijin lik danas: Zbornik radova XII. Međunarodnog mariološkog kongresa. Čenstohova, 18.-24. kolovoza 1996.* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost - HMI, 1997.), 72.

³¹ Krug je jedan od najsadržajnijih simbola, uz križ on je temeljni simbol. Kružno je kretanje poput vremena, savršeno i nepromjenjivo, ono nema odstupanja, nema početka, a nema ni kraja.

³² Vitimir BELAJ, „Neki oblici štovanja Blažene Djevice Marije uvjetovani Domo-vinskim ratom“, Adalbert REBIĆ (ur.), *Marijin lik danas: Zbornik radova XII. Međunarodnog mariološkog kongresa. Čenstohova, 18.-24. kolovoza 1996.* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost - HMI, 1997.), 172.

2. Štovanje Blažene Djevice Marije u Boki kotorskoj³³

Bokokotorski čovjek je oduvijek bio privržen štovanju i utjecaju Bl. Djevice Marije i taj kraj je od davnina prepun bogomolja podignutih u njezinu čast. Srećko Vulović, peraški župnik i opat, davne 1887. godine zapisuje:

„Draga nam Boka od vjkada se odlikuje osobitom bogoljubnosti svojih stanovnika prama prečistoj Djevici Bogorodici... Domaća naša povjestnica nebrojne nam je sačuvala spomenike žive i pouzdane bogoljubnosti naših pradjedova prama svojoj Odvjetnici Mariji. Nego i neprimen čovjek, može se lasno ob ovom uvjeriti, jer mu još danas stoji pred očima živi, veličanstveni spomenik koga vjekovi ne porušiše, a on mu očito i glasno govori, kakvo je bilo pouzdanje staroga Bokeža, kolika je bila njegova bogoljubnost prama Dievi Slavnoj. Taj veliki spomenik jesu oni starodavni hramovi, ona svetišta Blažene Djevice, što je stari Bokež zazidao kroz cielu Boku, i poredao ih kao jake tvrđave i budne stražare, da mu s jednoga na drugu kraj čuvaju i štite milu otačbinu...“³⁴

„Od davne starine između ovih svetišta Slavne Djevice Bokež u obće a napose pomorac držao je i danas drži kao središte bogoljubnosti Marijine ubavi i sjajni hram Gospe od Škrpjela...“³⁵

2.1. Narodna predaja o nastanku svetišta Gospe od Škrpjela

U 15. stoljeću, oko 1452. godine, na mjestu gdje je danas otok dizala se mala hrid, i prema toj morskoj hridi, ili *škripu*, *škrpjelu* otok je dobio ime. Predaja o nastanku otoka³⁶ koja je saživjela s narodom u Perastu i Boki i koja je danas ukorijenjena u bokeljskog čovjeka i njegove pučke običaje ovdje se daje prema Vulovićevu zapisu:

³³ Ovu problematiku donekle sam obradila u članku „Neke posebnosti hrvatske usmene književnosti u Boki kotorskoj“, *Zadarski filološki dani* 1 (Zadar, 2007.), 259-272.

³⁴ Srećko VULOVIĆ, *Gospa od Škrpjela*. Povjestne crtice o čudotvornoj slici Blažene Djevice od Škrpjela i njenom hramu na otočiću prama Perastu (Zadar, 1887.), 3-4

³⁵ Srećko VULOVIĆ, *Gospa od Škrpjela*, 4.

³⁶ Prepričana legenda nalazi se i u knjizi Tomislava ĐURIĆA, *Sto najljepših legendi i povijesnih priča iz hrvatske prošlosti* (Zagreb: Dr. Feletar, 1996.), 130. U njoj se nalazi još nekoliko bokokotorskih legendi: *Gospa od Škrpjela obranila Perast od Turaka*, *Kako je sveti Tripun postao zaštitnikom Kotora*, *Legenda o nesretnim peraškim zaručnicima*, *Tri sestre iz Prčnja*, *Ljubavna idila Pierra Lotija i pastirice Paskale te Kako je nastao grad Kotor*.

„Noću 22. srpnja godine 1452 dva brata ribara iz prastare peraške obitelji Mortešić-a, ribajući svojim mrežama prema opisanoj hridi na jedan put vidješe u sred tamne noći hrid razsvjetljenu, a povrh iste gdje stoji medju ižezanim sviećama krasna slika Božje Matere. Čudnim pojavom prostodušni ribari silno se iz prva preplaše, ali nakon malo ohrabljeni nekim nutrnjim nadahnućem zavezu se lađicom do pod hrid, skrušeno se pomole, pobožno uzmu svetu sliku, u lađicu je polože i veselo krenu kući.

Kada su doma prispjeli sv. Ikonu stave na pristojno mjesto svoje siromašne kuće i legnu. Niesu još ni zaspali, kad jedan od njih na prečac oboli smrtno. U skrajnjoj nevolji i strahu poče se srdačno preporučati Blaženoj Gospi, moleći je, da mu barem postigne milost, da ne umre prije nego se sredi i s Bogom pomiri. U toj molitvi, kao po nebeskom nadahnuću odluči netom razdani javiti stvar svome župniku, držeći za stalno, da ga je ta nenadna nemoć snašla, što je kod sebe pridržao onu svetinju, koju je možda Bog odlučio javnomu štovanju okolnoga naroda. Netom svane pošalje brata po župnika, i kad ovaj dođe podieli mu sv. Otajstva, nemoćnik mu izpriповieda, što mu se prošle noći slučilo, dodavajući da je spravan sv. Sliku njemu izručiti, da je u Božjem hramu izloži. Svećenik odma javi radosnu viest svome stada, koje se brzo sabere u župnu crkvu sv. Nikole i svečano svi skupa krenu put Mortešića kuće. Tu se bogoljubno pomole sv. Slici i pjevajući pobožne pjesme svečanim prohodom prenesu je u župnu crkvu.

Čim sv. Ikona krene iz Mortešića kuće, na smrtno nemoćni brat u jedan put ozdravi, digne se, pritrči da se ostaloj povorci pridruži i na čudo svega puka zdrav dodje u crkvu da zahvali milostivoj Djevici, što ga je izbacila iz očite smrti i povratila mu prvašnje zdravlje.

Čudotvorna ikona naslikana je na daski od cedra...³⁷

„(...)Nego Bog nije bio odabrao župnu crkvu sv. Nikole, da se tu čuva čudotvorna slika njegove Matere. Sutra dan pošto je bilo nađeno blago namješteno u crkvi, ide pobožni puk da se moli Blaženoj Dievi, kad eto nestalo je iz crkve sv. Slike. Svakomu pada na um klisura gdje je prvom nađena odma pođu viditi i zbilja prezamjernim čudom, nalaze gdje sveta Slika opet stoji povrh hridi; nema već tko bi dvojio, da Božjom odlukom to mjesto mora postati središtem nove bogoljubnosti i vrelom Božjih milosti (...) pobožni puk uzhićen vanrednim čuvstvom bogoljubnosti prione na trudno djelo. Stanu najprije spajati razne okolne hridi, topeći silno kamenje, a revniji tope i svoje stare brodove i

³⁷ Srećko VULOVIĆ, *Gospa od Škrpjela*, 12-14.

lađe, krcate kamenja, da prije uspije radnja. Kada su na taj način hridi među sobom spojili i oteli moru nekoliko površine, odma stanu graditi crkvicu i uz nju maleni stan za svećenika.

Ali da se radnja na to ne ograniči, svečano se obvežu oni i okolna sela, da će svake godine, počamši danom 22 Srpnja, svaki koji ima vlastitu brodicu donieti je punu kamenja i pod otočić teret utopiti; običaj koji i danas nakon četiri vieka pohvalno opstoji.³⁸

Ova predaja sačuvana je u mnogim pisanim dokumentima iz 17. stoljeća koji je potvrđuju pozivajući se na starije zapise koji danas nisu sačuvani.

Naime, Turci su Perast i otok dva puta porobili i opljačkali (1624. i 1654.) pa se može pretpostaviti kako su u tim događanjima stradali mnogi pisani dokumenti. Još Vicko Balović³⁹ navodi neki davn rukopis koji se slaže s našom predajom, a izgubljen je i onaj koji je iscrpno napisao sam Vicko Zmajević⁴⁰ u kojem je ova predaja također potvrđena. No, sam zavjet koji su Peraštani dali 22. srpnja 1452. neprekidno traje do današnjih dana jer se na taj dan posebnim svečanostima obilježava „našašće Gospine slike ili početak gradnje otočića“. Naime do 17. stoljeća Peraštani su potopili stotinu svojih brodova da podignu otok, a potom to nadopunjali kamenjem te se vremenom utvrdila podloga na kojoj danas leži svetište. „To čudno“, kaže dr. Pavao Butorac, „originalno djelo, komu se dive stoljeća, mogao je zasnovati i izvesti samo pomorski stalež, obilježen prijegorom, vjerom, požrtvovanom brigom za rodnu grupu.“⁴¹

2.2. 22. srpnja – Našašće Gospine slike - Fašinada

Uvečer, mladići u Gospinoj lađi dovlače oveću barku nakrcanu kamenjem i iskićenu zastavama i granama, pjevajući posebne tradicionalne pučke popijevke u toj prigodi, od Luke ispod grada Perasta do Gospina otočića. Pridruže im se druge barke iz okolnih mjesta, te iz

³⁸ Srećko VULOVIĆ, *Gospa od Škrpjela*, 14-15.

³⁹ Vicko BALOVIĆ, *Notizie intorno alla miracolosa immagine di Maria Vergine S.-ma detta dello Scarpelo e del celebre suo santuario* (Venezia, 1823.).

⁴⁰ Vidi, Pavao BUTORAC, *Gospa od Škrpjela* (Sarajevo: Bosanska pošta, 1928.); Pavao BUTORAC, *Boka kotorska u 17. i 18. stoljeću – politički pregled* (Perast, 2000.). Vidi i Vanda BABIĆ, *Razgovor Duhovni Vicka Zmajevića* (Zadar: Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ – podružnica Zadar, 2005.).

⁴¹ Pavao BUTORAC – Miloš MILOŠEVIĆ, *Kulturna povijest grada Perasta* (Perast: Gospa od Škrpjela, 1999.), 143.

cijele Boke, a, nakon simboličnog „bacanja kamenja oko otočića“, sve završava zajedničkom molitvom, skromnom večerom i veselim pjevanjem. Ovaj običaj održao se do danas i nosi naziv *fašinada*, od talijanskog *fascinare*, što bi u slobodnom prijevodu značilo dovlačenje (vezanje u rukovet – barke u prstenu oko otoka). Nasipanje kamenjem oko otočića nije iz pukog običaja već i iz potrebe. Kako je otok umjetno napravljen često se dovlačilo i nabacivalo kamenje na mjestima gdje je tlo uzmaklo.

Fašinada je jednako zanimljiva i danas kada gotovo na isti način teče ceremonijal:

Uvečer 22. srpnja, u smiraj sunca, na istočnom dijelu Perasta (Luka) mještani nakrcaju svoje barke kamenjem. U prvoj barci je svećenik (opat), gradonačelnik, veslači i pjevači. Nju obično slijedi velika barka iz Strpa, također s kamenjem. Pridruže im se, međusobno povezane, i druge barke pune kamenja iz okolnih mjesta. Pjevači pjevaju *Oj vesela veselica* (od Pošova do Pjace sv. Nikole), a od Pjace do Škoja *Dvoje mi drago zaspalo*. Kada prva barka zađe iza Škoja, baca se kamenje tamo gdje je najpotrebnije radi jačanja podloge otočića. Običaj je da se barke dočekaju svečarskim zvonjenjem zvona.

To je jedna od četiri pučke svečanosti u Perastu koja je povezana s obredima štovanja Bl. Djevice Marije. Vezana je uz narodnu predaju o nastanku otoka i našašću Gospine slike.

2.3. Peraški boj 15. svibnja 1654.

Već potkraj travnja, svake godine, počevši od 1654., u Perastu započinje zavjetna svečanost kojom 15. svibnja Peraštani zahvaljuju svojoj Odvjetnici, sjećajući se Peraškog boja, borbe s Turcima koju su, unatoč malobrojnosti, dobili. Od tada je u narodu živa uspomena na glasoviti Peraški boj, bilo u obliku deseteračkih ostvarenja ili bugaršćica, ali i u pučkim običajima koji su se održali do danas.

Što se to dogodilo 15. svibnja 1654. da je toliko opjevano u narodu, te da je sam Petar Zrinski pohodio Boku i Perast, samo nekoliko dana iza boja, i da se danas živi gotovo ista pučka tradicija i svečanost prisutna ne samo u srcu Peraštana već i cijele Boke? Peraški boj 15. svibnja 1654. godine jedan je od najvažnijih događaja u bokokotorskoj povijesti, kada su se Peraštani, iako malobrojni, uspjeli obraniti i poraziti Turke, ubiti Mehmed-agu Rizvanagića, čija se puška i danas nalazi u peraškom muzeju. I u Vulovića i u Butorca čitamo odgovore na gore

postavljano pitanje.⁴²

Peraštani su u to doba bili dobro obavješćivani o kretanju Turaka od grahovskog popa Radula, koji je organizirao cijelu mrežu uhoda u korist Peraštana. Dan prije napada, 14. travnja 1654. braća Sladoje i Stjepan Stijepović, nastanjeni u Risnu, javili su svojem bratu u Perast o planiranoj akciji Turaka u zoru 15. svibnja. Općinski načelnik Krsto Vicković pažljivo je rasporedio malobrojne snage jer je tridesetak peraških brodova bilo izvan Perasta. Branitelji su bili raspoređeni u tvrđavi iznad grada i u devet peraških kula pa su štedeći streljivo i zalijetajući se izvan utvrđenja, uz pomoć hajduka i stotinjak vojnika iz Kotora, izazvali pravu paniku među turskim napadačima. I to je razlog da su, u inače bezizlaznoj situaciji, kada su Turci po mraku ušli u grad i popalili preko trideset kuća, Peraštani izveli nekoliko dobro planiranih protunapada. Turci su u svojem napadu nanijeli mnoge štete pljačkanjem i spaljivanjem kuća po Perastu, upali su i na otočić Gospe od Škrpjela i opljačkali ga, kao i u Sv. Nikoli odakle su Peraštani uspjeli prenijeti sliku u Tvrđavu sv. Križa. Turci su, obezglavljeni gubitkom svojega vođe i nestašicom vode, doživjeli mnoge gubitke jer ih je mnogo izginulo. Pobjedu Peraštani pripisuju zaštiti Bl. Djevice Marije, svoje pokroviteljice, i iz zahvalnosti općina Perast se zavjetovala da će svake godine na taj dan obaviti svečanu ophodnju sa slikom Bl. Djevice preko cijeloga grada, što se održalo i do danas. Mnoge narodne i umjetničke pjesme vezane su uz taj događaj, a kao trajan opći spomen na pobjedu jest velika "srebrna ploča" (zavjetni dar) što se svake godine prisanja na Gospinu sliku, te natpis koji je Andrija Zmajević dao uklesati u pročelje župne crkve, na hrvatskom jeziku, tako da podsjeća na boj i na pobjedu nad Turcima.⁴³

⁴² Vidi, Srećko VULOVIĆ, *Gospa od Škrpjela*; Pavao BUTORAC, *Gospa od Škrpjela*.

⁴³ Na boj i danas sjeća natpis na hrvatskome jeziku što ga je Andrija Zmajević dao uklesati u pročelje peraške župne crkve sv. Nikole. U natpisu stoji:

POSLEDGNA VREMENA I NARODI DA NEBI
ZABORAVILI SLAVITI DESNIZU BOXIU KOJA NA
XV SVIBNJA
GOD. MDCLIV. OBRANI PERAST OD ČUDNOVATE
SILLE TURSKE PODA PERASTANOM SLAVNO
DOBITIE OVA VIEČNA USPOMENA POSTAVI SE

2.4. Prijenos Slike s Otoka u Perast

Svake godine potkraj travnja Gospina se slika prenosi u Perast gdje ostaje do kraja lipnja. Time u stvari započinje svečanost zavjetnog dana. Prizor je svakako veličanstven i privlačan pogotovu što ga ljepota prirode upotpunjuje.

Nekada su puškama i topovima s usidrenih brodova Peraštani ispraćali Sliku s otočića i dočekivali je u Perastu svečarskim pucanjem. Danas se svečarskim zvonjenjem s Gospina zvonika u tri sata poslijepodne daje znak da se taj trenutak skida Slika s oltara. Barke se povezuju jedna za drugu konopima i redaju u veličanstvenu polukrugu. Svećenici zapjevaju "Lauretanske litanije" i upute se na obalu. Nekada dva svećenika, a danas ugledniji mještani nose Sliku. Za njom ide gradonačelnik i uprava svetišta, a na obali čeka "Gospina lađa" ukrašena svilenim sagovima. Sliku postave na pramac lađe i stoje uz nju. Ostali svećenici (danas mještani), nose upaljene svijeće, a velika lađa plovi unutarnjom stranom polukruga držeći se u središtu, što podsjeća na ona vremena (16. i 17. stoljeće) kada su Turci držali svu sjevernu stranu zaljeva s Risnom i Herceg Novim i kad je trebalo biti na oprezu da ih Turci ne zaskoče i ometu ophod. Na obali ih dočeka mnoštvo pobožnog svijeta koji su, u pravilu klečeći, dočekivali sliku Gospe od Škrpjela.

Ljubeći (cjelivajući) je, prate je do crkve gdje ostaje do blagdana sv. Petra i Pavla, kada se jednakom svečanošću ponovno prenosi na otočić. Na večer prije Zavjetnog dana, 15. svibnja, običaj je da majke donose svoju nekaku djecu pred sliku kako bi ih stavile pod okrilje svoje Zaštitnice. Za dva mjeseca dokle je Gospina slika u peraškoj župnoj crkvi sv. Nikole svake se večeri moli krunica.

Zavjetni ophod 15. svibnja i Uznesenje Bl. Djevice Marije na nebo, 15. kolovoza (u narodu poznata Velika Gospa), još su dvije tradicionalne ceremonijalne svečanosti koje se u Perastu i cijeloj Boki odvijaju neprekidno i s malim razlikama od 15. stoljeća do danas.

Zaključna razmatranja

Hrvati su uvijek pokazivali posebno štovanje prema svojoj zaštitnici Blaženoj Djevici Mariji kojoj su upućivali zavjete, molitve, krunice, pjesme. Njezin zagovor pratio ih je u svim izazovima života na koje su nailazili: od zaštite od kuge do ratova s Turcima. U hrvatskoj književnosti povelik je broj pjesama napisanih u čast Djevici Mariji.

Mnoge su legende vezane uz nastanak njezinih svetišta, poput Gospe od Škrpjela ili Gospe od Olova kojima je zajednička upravo „slika koja je sama pokazala mjesto na kojemu se treba napraviti svetište“. U Boki je to bila hrid na sred mora, na kojoj su Peraštani umjetno napravili otok, a u Olovu je to vrh brežuljka. Čudotvorne moći Gospine slike u Perastu ozdravljaju njezine nalaznike, a u Bosni i kašnjavaju Turčina. U oba svetišta hodočasnici iz svih krajeva, 15. kolovoza dolaze se pomoliti Majci Božjoj. Oba su mjesta autohtoni hrvatski prostori i oba danas nisu u državnim granicama Republike Hrvatske. Unatoč povijesnim i društvenim događajima, ratovima, i požarima, oba svetišta i danas ponosno svjedoče kršćansku sljubljenost sa svojom zaštitnicom, koja ih je očuvala u svojoj cjelovitosti. Da je tomu tako, svjedoče danas oba prostora u kojima jedan, isti, hrvatski narod živi i čuva vrijednu hrvatsku kulturu i baštinu. Iako su ovdje detaljnije opisani marijanski običaji u Perastu, ne znači da oni nisu zastupljeni i u Olovu samo nisu sistematizirani i dovoljno proučeni. Sve što je ovdje izneseno, plod je dosadašnjih istraživanja i zapisa i truda ljudi koji su se skrbili o tom području.

U tom smislu ne smijemo zaboraviti ulogu franjevac koji su i na području Boke, a poglavito u Bosni, zaslužni za sveopći kulturni i književni rad, kao i za kulturni rast ljudi koji su u tim vremenima bili na tim prostorima. U marijanskoj pobožnosti posebice se ističe predanje poglavara Vrhbosne kardinala Vinka Puljića koji svojim poslanjem svjedoči i hrabri život bosanskih Hrvata i njihovu stoljetnu privrženost Mariji. Uostalom, i sam je ustvrdio: „Od djetinjstva sam odgojen u znaku pobožnosti prema Majci Božjoj. To je ista ona pobožnost koja postoji u povijesti hrvatskog naroda. Marija nas je ujedinjavala u svim svetištima, preporučala nas u svim kušnjama...“⁴⁴

Da je tomu tako, svjedoče marijanska svetišta u Olovu i Perastu, svjedoči puk koji je izvorno na svojem tlu očuvao vjeru i običaje bez obzira na povijesni usud koji im nije bio naklon. Unatoč turskim osvajanjima, napadima, pljačkama, unatoč pokušaju islamizacije i unatoč komunističkim, pa potom srbočetničkim divljanjima, oba svetišta i danas ponosno svjedoče postojanost hrvatskog naroda u svojoj rimokatoličkoj vjeri i ognjištu koje nisu ostavili ni u najtežim vremenima. U tome je veliku ulogu odigrala marijanska pobožnost u svojoj širokoj lepezi, ali i ljudi koji su u određenim vremenima djelovali po zagovoru i s pomoći Blažene Djevice Marije. Ostaje pitanje koliko su ta svetišta

⁴⁴ Mato ZOVKIĆ, „Marija u grbu i pastoralnim poslanicama kardinala Puljića“, 72.

poznata u svijesti svih Hrvata, poglavito nas koji živimo u političkim granicama Republike Hrvatske? Upravo je važna kulturološka svijest koja ova područja povezuje u sliku opće povijesti svojeg naroda kojega je upravo vjera ponajviše održala i obranila od drugih.

No, svetišta su oduvijek privlačila i inovjerce, ljude iz različitih krajeva svijeta koji su svoj mir i pomoć tražili i dobivali u okrilju Bl. Djevice Marije. Tako je i danas na oba područja, poglavito u Boki, gdje svaki brod koji uplovi u bokokotorski zaljev pozdravlja sirenom svetište Gospe od Škrpjela, a u znak poštovanja i zahvalnosti čini krug oko nje.

Uloga marijanske pobožnosti u Hrvata velika je, no posebice je zadivljujuća kod onih koji su na poseban način i s puno vjere i žara morali voditi brigu o svojem opstanku i svojem ognjištu. U nepovoljnim povijesno-političkim uvjetima sačuvali su svoju posebnost i svjedoče o tome, no ostaje utvrditi koliko ta činjenica danas znači u matičnoj domovini? Od Olova do Škrpjela nevidljiva je karika satkana od suza, boli, vjere i molitve hrvatskog naroda. Ubačeni u europsku razuzdanost koja ruši sve temeljne vrijednosti, ostaje zavapiti riječima kardinala Vinka Puljića: „Želimo zajedno narod biti istog jezika, iste kulture, iste vjere, zato, Hrvatska, nemoj se stidjeti svoga naroda, nemoj mi kompleks nabijati kao da smo istinski teret vama, nego da smo tamo kao narod koji ima pravo opstati, pravo biti ono što jest“⁴⁵, uz vjeru kako će ovi prostori u srcu svakog Hrvata ostati brižljivo štovani i čuvani.

FROM OLOVO TO ŠRKPJELA: THE ROLE OF MARIAN TRADITION IN SOME CROAT AREAS

Summary

We live in an era in which traditional core values of human life are crumbling. One negative aspect of modern life is a materialism that devours every spiritual and cultural value, in terms of human beings and in terms of the environment.

Historically, Croats have unfortunately experienced a considerable number of attempts to eradicate their particular culture and the integrity of their community, especially in areas traditionally inhabited by Croats but which are not in the Republic of Croatia. As its title indicates, this article seeks to demonstrate the link between Croats and their oldest Marian shrines, which, despite everything, continue to show that custom, tradition and above all religion have an important role in the survival of Croats in the communities where they were born, including communities which are outside the

⁴⁵ Kardinal Vinko Puljić u propovijedi na 4. zavjetnom hodočašću Vrhbosanske i Banjalučke biskupije u Mariji Bistrici, 2009., <http://www.youtube.com/watch?v=rK7RIIGKQo0&feature=related> (25. 06. 2011.)

"mother" country for reasons of history.

The route from Olovo to Škrpjela highlights the particular culture of Croats in areas where they have traditionally lived; it is a culture that has always respected the uniqueness and customs of other people while fostering and celebrating its own intrinsic values.

The Marian cult is embedded in the route between Olovo and Škrpjela, between Bosnia and the Bay of Kotor. The article traces the history of a Marian tradition that has been well preserved. It concludes with the observation that these areas must be respected by other Croats; but at the same time the Republic of Croatia through its political and cultural national programs and regulations should help Croats in Bosnia and the Bay of Kotor so that they can preserve their own particular heritage.

Key words: *Olovo, Mary – Mother of God, Bay of Kotor, Marian shrines, survival, Croat heritage.*

Translation: Darko Tomašević and Kevin Sullivan